

การศึกษาเปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนา
พราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย
**A Comparative Study of the Brahma Based on the Belief of
Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism in Thai
Society**

¹พระเทพกมล วรฤทธิ์

Phra Thepkamol Worarith

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม

Phramaha Maghavin Purisuttamo

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding author E-mail: Thepkamol19962539@Gmail.com

Received: March 28, 2022; **Revised:** April 25, 2022; **Accepted:** April 30, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย งานวิจัยเล่มนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์และเอกสารงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่า

พรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นเทพเหมือนกัน สวยสุขอยู่ในวิมานเหมือนกัน มีพรหมโลกเป็นที่อยู่เหมือนกัน มีอานุภาพเหมือนกัน มีรัศมีกายสว่างไสวเหมือนกัน มีนัยที่ต่างกัน คือพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพแห่งเมตตา เป็นผู้สร้างทุกสิ่งในโลก มีเพียงองค์เดียวกำเนิดขึ้นเอง เป็นผู้ให้กำเนิดพระเวท เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์ เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ เป็นอมตะ ส่วนพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท เป็น

เทพประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีกำเนิดมาจากมนุษย์ที่บรรลุมาน เมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมภูมิต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ในคติของสังคมไทยพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้ถูกอธิบายในบริบทของความบริสุทธิ์พรหมเป็นผู้วิเศษ มีคุณธรรม บิดามารดาผู้มีความเปรียบดังพรหม เพราะมีพรหมวิหารเป็นคุณธรรม ในขณะที่พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้รับการเคารพนับถือในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดที่คอยปกป้องรักษา และอำนวยโชคลาภให้แก่ผู้นับถือนับบูชา

คำสำคัญ: พรหม, พุทธศาสนาเถรวาท, ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

Abstract

This research articles to comparatively study of the Brahma based on the belief of Theravada Buddhism and Brahmanism-Hinduism in Thai Society. This study is of documentary's research, by collecting information from scriptures and the related researches. The results of this study were as follows:

Brahma in both Theravada and Brahmanism-Hinduism has the similar points, i.e., they are divine being, experiencing happiness in the divine abode, living in the divine world, having super power, and bodily radiant, but they are have different point, i.e., Brahma in Brahmanism-Hinduism is the great Divine being, the divinity of kindness, the creator all thing in the world, has only one, originated by himself without the first cause, is the originating of the Vedas predestining the fate of man, and is one of Trimurti and everlasting. Brahma in Theravada is one kind of deity that has no sensual feeling, living in the divine world, is one kind of being that has more virtue, originating from human who occupied the jhana, once the lifespan in the divine world was finished, the Brahmas will come to the Wheel of Rebirth again. In Thai society, Brahma in Theravada Buddhism is explained in the context of the purity, Brahma as clairvoyant, virtues and great, the benefactor father and mother are compared with Brahma because of having Divine States as the virtue, whereas Brahmas in

Brahmanism-Hinduism is respected as the Supreme Being that protects and bestows the fortune to ones who pay respect to him.

Keywords: Brahma, Theravada Buddhism, Brahmanism-Hinduism

บทนำ

ความเชื่อของมนุษย์ในสมัยพุทธกาล ต่างเชื่อว่าพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลกจักรวาล รวมถึงสร้างมนุษย์ขึ้นมาจากส่วนต่างๆ ของพระองค์ ได้แก่ สร้างพราหมณ์ขึ้นมาจากพระโอษฐ์ สร้างกษัตริย์ขึ้นมาจากพระหัตถ์ สร้างแพศย์ขึ้นมาจากพระอุระ และสร้างศูทรขึ้นมาจากพระบาทของพระองค์ พรหมยังเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวทอีกด้วย (นิธย์ จารุศร, 2547) พรหมเป็นหนึ่งในตรีมูรติเป็นการรวมร่างอวตารของพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหม เทพ คือเทพผู้สร้าง วิษณุเทพ คือเทพผู้รักษา และศิวะเทพ คือเทพผู้ทำลาย ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน พรหมยังเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่ชาวอินเดีย และชาวไทยให้ความเคารพนับถือ ต่อมา มีการสร้างเทวาลัยขึ้นมา เพื่อประดิษฐานเทวรูปของพรหม (พระพานิช ญาณชีโว, 2539) ผู้ที่มากกราบไหว้บูชาเชื่อว่า พรหมเป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิต มีความเมตตาต่อผู้ศรัทธา ประทานพรให้แก่ผู้ทำความดี ได้รับความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต (มาลัย จุฑารัตน์, 2562)

พุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พรหมเป็นเทพในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกาม ในพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป อรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตโต), 2555) พรหมมีอายุทิพย์ มีรัศมีที่แผ่ออกจากสรีระ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต), 2545) เหตุที่มาบังเกิดเป็นพรหม พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า มนุษย์ผู้มีคุณธรรมสูง ดำรงตนในพรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ประพฤติตามคุณธรรมที่ประเสริฐ ครั้นละอัฐภาพจากมนุษย์ ย่อมเข้าถึงฐานะแห่งพรหม (เสฐียรโกเศศ, 2545) พรหมเกิดจากมนุษย์ผู้ทำบุญด้วยสมาธิ ทำมานให้เกิดขึ้น มีปฐมฌาน ทุติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ละอัฐภาพมนุษย์ย่อมเกิดในพรหมโลก พุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นให้บูชาพรหม แต่ให้ยึดมั่นในพรหมวิหาร เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ บุคคลใดมีพรหมวิหารธรรม ย่อมเป็นพรหมผู้ประเสริฐ เช่น บิดามารดาที่มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถือว่าเป็นพรหมของบุตร (สาริกา หาญพานิชย์, 2556)

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นเทพสูงสุด เป็นเทพผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ รวมถึงสัตว์ทั้งหลาย เป็นเทพผู้ลิขิตชีวิตมนุษย์ (ศานติ ภักดีคำ, 2556) มีอยู่เพียงองค์เดียว คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมเป็นผู้สร้างบุคคลวรรณะสี่ ให้กำเนิดจากอวัยวะแต่ละส่วน พราหมณ์กำเนิดจากพระโอษฐ์ กษัตริย์กำเนิดจากพระอุระ แพศย์กำเนิดจากพระเพลา ศูทรกำเนิดจากพระบาท (อติเทพ เทวินทร์, 2554) คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นผู้ลิขิตความเป็นไปทุกสรรพสิ่ง เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ พรหมเป็นผู้รู้ความเคลื่อนไหวของสรรพชีวิต เหตุการณ์สำคัญของโลกอยู่ในสายตาของพรหม (อติเทพ เทวินทร์, 2557) คัมภีร์พรหมไวรเวตปุราณะกล่าวว่า พรหมทรงถือกำเนิดขึ้นมาโดยพระคิเว ใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง พลันบังเกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์ พรหมจึงถือกำเนิดออกมาจากแสง เหตุผลที่พระคิเวต้องการสร้างโลก จึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ (ปริดา ปัญญาจันทร์, 2557) คัมภีร์พรหมานทปุราณะกล่าวว่า พรหมถือกำเนิดในดอกบัว และดอกบัวนี้ได้ผุดขึ้นมาจากพระนาภีของวิษณุ และพระวิษณุมีมาก่อนทุกสรรพสิ่ง พระองค์ต้องการสร้างโลกจึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ (มหาสม พวงภักดี, 2509) พรหมเกิดขึ้นมาโดยไม่มีสิ่งใด พระองค์ไม่มีจุดกำเนิด มีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล เรียกว่า อาปวะ เมื่อพรหมประสงค์จะสร้างสิ่งใด จึงแบ่งตัวเองออกเป็นสองภาค คือภาคหนึ่งเป็นชาย ภาคหนึ่งเป็นหญิง รวมมือสร้างเทพองค์อื่นขึ้นมา ชาวฮินดูเชื่ออีกว่า พรหมมีเพียงองค์เดียว ไม่มีวันเกิด ไม่มีวันตาย หากที่กำเนิดและที่สิ้นสุดไม่ได้ มีอำนาจยิ่งใหญ่ อยู่เหนือสรรพสิ่ง (หลวงวิศาลดรรชนี, 2563) ชาวฮินดูนิยมกราบไหว้ขอพร เชื่อว่าพรหมจะประทานพร ให้ประสบแต่ความเจริญก้าวหน้า

บทความวิจัยนี้ ต้องการนำเสนอปัญหาเรื่องพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย ว่ามีความเหมือนกันและต่างกันอย่างไร ด้านกำเนิด ที่อยู่ รูปร่าง หน้าที่ อิทธิพลที่มีต่อสังคม เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งชัดเจน เกี่ยวกับพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพรหมตามคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย

3. เพื่อเปรียบเทียบพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย 1) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ภาควาภาษาไทย คัมภีร์ปุราณะ และเอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย 2) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และเปรียบเทียบเนื้อหาสำคัญ เพื่อให้เห็นถึงประเด็นความเหมือนและความต่างกันทั้งสองศาสนา และ 3) สรุปผลของการวิจัย และข้อเสนอแนะต่างๆ

ผลการศึกษา

จากการศึกษาได้พบว่า

1. ในอัครคัมภีร์ กล่าวไว้ว่า พรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่มที่ 11 ข้อที่ 55 หน้าที่ 71, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือพรหมภูมิ มีอายุชั้ยยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีอาภรณ์ทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีอายุทิพย์ และมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายกว่าเทวดาในฉกามาพจรภูมิหลายเท่า พรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่ามีรูปร่างลักษณะคล้ายกับเพศบุรุษ พรหมไม่ต้องบริโภคอาหารเหมือนกับมนุษย์ ไม่มีการขับถ่ายเหมือนกับมนุษย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่มที่ 14 ข้อที่ 328 หน้าที่ 195, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พรหมอาศัยอยู่ในนิมิตอันเป็นทิพย์ ไม่มีความต้องการในกามคุณทั้งปวง พรหมมีมานสมาบัติเป็นอารมณ์ เือบอิมแซมขึ้นด้วยมิปิดเป็นอาหาร สาเหตุที่เกิดมาเป็นพรหมเพราะว่า สมัยที่ยังเป็นมนุษย์ได้เจริญสมาธิภาวนาจนได้มานสมาบัติ คือตั้งแต่ปฐมฌานถึงจตุตถฌาน เมื่อขณะใกล้สิ้นชีพิตักษัยมานสมาบัตียังไม่เสื่อมคลาย ด้วยอำนาจผลแห่งมานสมาบัติ บันดาลให้มาบังเกิดเป็นพรหมสถิตในพรหมภูมิตลอดกาล เมื่อสิ้น

อายุขัยในพรหมโลกแล้ว ก็จะต้องลงมาเกิดในสังสารวัฏทั้ง 31 ภูมิ ตามผลกรรมของตนที่ได้กระทำมา (เสฐียรโกเศศ, 2545)

ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มหาพรหมทราบถึงประวัติของพระพุทธองค์ ดำริว่าโลกจะพินาศหนอ พระตถาคตทรงน้อมพระทัยเพื่อความชวนชวายน้อย จึงปรากฏร่างต่อพระพักตร์ กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน สหัมบดีพรหมกล่าวคาถา พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก ตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลก ถึงแล้วกำลังพระญาณเป็นพระพุทธเจ้า เช่นนี้ยังปรินิพพาน พรหมแบบบุคคลาธิษฐาน คือบิดามารดาเป็นพรหมของบุตร พรหมแบบธรรมาธิษฐาน คือการยกธรรมมาแสดงเป็นพรหม เพื่อเป็นปฏิปทาไปสู่ความเป็นพรหม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม อริยมรรคมีองค์แปด อริยสัจสี่ อริยบุคคลสี่จำพวก คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ สมัยพุทธกาลเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าพรหมจรรย์ คือการปฏิบัติอันเป็นผู้บริสุทธิ์ดุจพรหม ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพรหมถือว่า ชาวพุทธรับรู้เรื่องของพรหมผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนบางส่วนเห็นว่า การบูชาพรหมคือการบูชามารดาบิดา และบุคคลใดมีพรหมวิหารธรรมประจำใจ ย่อมเชื่อว่าเป็นพรหม เพราะว่าพรหมคือผู้ประเสริฐ และผู้บริสุทธิ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตโต), 2545)

2. พรหมในความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู คือเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพผู้สร้างจักรวาลมนุษย์ และเป็นบิดาแห่งจักรวาล คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมเกิดขึ้นมาไม่มีสิ่งใดมาก่อน ไม่มีจุดกำเนิด มีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล เรียกสภาวะพรหมว่าอาปุวะ (C.R. Laman, 1947) คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า พรหมกำเนิดในดอกบัวซึ่งดอกบัวนี้ผุดขึ้นมาจากนาภีของพระวิษณุ คัมภีร์ศิวะปุราณะกล่าวว่า พระศิวะใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง เกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์ พรหมจึงออกมาจากแสงนั้น (องค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, 2519) คัมภีร์อัคนีปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏ มีอยู่ในเบื้องต้นไม่มีท้องฟ้า กลางวันและกลางคืน เริ่มต้นด้วยประกฤติ ปुरुชะ วิษณุปะปนอยู่ในสิ่งทั้งสอง เบื้องต้นของการสร้างโลกมีมัตถ แล้วมีอหังการ ไวกาโรคะ ไตชสะ ตามสะตามลำดับ อหังการเกิดอากาศเป็นสื่อของเสียง อากาศช่วยในการได้ยินและเห็น รสเกิดจากส่วนเบื้องต้นของน้ำ กลิ่นเกิดจากแผ่นดิน ต่อมาพระวิษณุปรารถนาสร้างสัตว์ ตอนแรกสร้างน้ำ เรียกว่า นารา น้ำเป็นอายตนะ การเคลื่อนไหวของ

พระองค์ เรียกว่า นารายณะ แปลว่า ผู้เคลื่อนไหวในน้ำ ไข่ที่อยู่ในน้ำมีสีทอง พรหมเกิดอยู่ในนั้นด้วยตน เรียกว่า สวยมภู มีชื่อว่าหิรัณยะครรภ ไข่แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นสวรรค์ ภาคหนึ่งเป็นโลก (อติเทพ เทวินทร์, 2557) คัมภีร์ศุทปุราณะกล่าวว่า วิษณุเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพให้มีสีโอษฐ์ ในฐานะผู้สร้างโลก ในฐานะวิษณุเทพรักษาลोक สร้างรุทรขึ้นมาเพื่อเป็นเทพแห่งการปราบอธรรมในโลก คัมภีร์วราหะปุราณะกล่าวว่า วิษณุเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพขึ้นมา พรหมเทพกลายเป็นภาคหนึ่งของวิษณุเทพ เหมือนกับพระมนุเคยเป็นภาคหนึ่งของพรหมเทพ และพรหมเทพบุขาร่างที่มีเศียรเป็นม้าของวิษณุเทพ และรับกฎของวิษณุเทพ พรหมเทพกล่าวว่า ลำดับแรกเราเกิดจากพระประสงค์ของท่าน ลำดับที่สองเกิดจากดวงพระเนตรของท่าน ลำดับที่สามเกิดจากพระดำรัสของท่าน ลำดับที่สี่เกิดจากพระกรรมของท่าน ลำดับที่ห้าเกิดจากพระนาสิกของท่าน ลำดับที่หกเป็นเหมือนไข่จากท่าน เป็นการเกิดครั้งที่เจ็ดจากดอกบัว ที่ผุดขึ้นจากพระนาภีของท่าน (เทวทัตต์ ปัตตะไนก์, 2562)

พรหมในคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นหนึ่งในเทพตรีมูรติ พรหมมีสีพระพักตร์ มีแปดพระกร พระศอสวมลูกประคำ แต่ละพระหัตถ์ถือดอกบัว หม้อน้ำอมฤต ทรงหงส์เป็นพาหนะ ทรงมีพระชายา คือพระสุรัสวดี คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหมคือเขาพระสุเมรุราช อยู่สูงกว่าดวงอาทิตย์ มีแสงสว่างในตัวเอง เป็นที่อยู่ของเทพทั้งหลาย คัมภีร์มหาภารตะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหม คือเขาพระสุเมรุราช คัมภีร์รามายณะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหม คือเขาอิสระ และเขาคันธมาถน์ คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า ที่อยู่ส่วนตัวของพรหมคือเขาพระสุเมรุราช เป็นภูเขาที่โพร่ง ภายในมีน้ำ และมีทะเลศักดิ์สิทธิ์ล้อมรอบ ยอดของเขาพระสุเมรุราชมีเมืองพรหม ถือกำเนิดจากเท้าของวิษณุเทพ เมืองของพรหมกว้าง 1 หมื่น 4 พัน โยชน์ เป็นขอบเขตสวรรค์ มีแม่น้ำคงคาตกจากสวรรค์ลงสู่เมืองของพรหม (อติเทพ เทวินทร์, 2557)

พรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก เป็นผู้ให้กำเนิดวรรณะทั้งสี่ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร คัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า พรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง บทสวดศักดิ์สิทธิ์ อย่างยิ่ง มณฑลที่สิบ มีบทสวดเกี่ยวกับความเป็นมาของโลกจักรวาล ชาวอินเดียสมัยฤคเวทมีความคิดเรื่องโลกจักรวาลว่า พรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก (จันทร์ศิริ แทนมณี, 2522) คัมภีร์พราหมณะและอุปนิษทกล่าวว่า พรหมที่อยู่ในพราหมณะที่เก่าที่สุด มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ้อนวอน

อาจเพียงแค่ว่าเป็นความศรัทธาที่เล้าลืบเนื่องมาเท่านั้น ส่วนเทพที่มีหน้าที่เดียวกับพรหมในฐานะผู้สร้าง คือพระพรหม และคัมภีร์อุปนิษัตกล่าวว่า พรหมคือสารัตถะของจักรวาล ไม่มีตัวตน ไม่มีเพศ ไม่สามารถอธิบายได้ ทุกอย่างนั้นล้วนมาจากพรหมทั้งสิ้น ในวรรณคดีสันสกฤตกล่าวว่า ตามรูปศัพท์ คำว่า พรหม แปลว่า ยิ่งใหญ่ ครั้งแรกพรหมมีความหมายมาก เล็งไปถึงบทสวดที่มีอยู่ในพระเวท ครั้นมาถึงยุคสมัยอุปนิษัต คำว่า พรหม คืออาตมัน พรหมเป็นอมตะตลอดกาล เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง พรหมเป็นผู้มีอำนาจ เป็นหนึ่งไม่มีสอง ไม่มีส่วนประกอบ ไม่มีเบื้องปลาย ไม่มีที่สิ้นสุด พรหมเป็นผู้ปราศจากเพศ ปราศจากร่างกาย เป็นอมตะตลอดกาล สมัยมหากาพย์และปุราณะกล่าวว่า พระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สามพระองค์ ได้แก่ พระพรหมเทพ พระวิษณุเทพ และพระศิวะเทพ (อติเทพ เทวินทร์, 2557)

3. พรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ท้าวมหาพรหมทรงนำอภิเชกให้แด่พระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา ท้าวมหาพรหมทรงประกาศพุทธโกลาหลแก่มวลมนุษย์ว่า ในอีกแสนปีข้างหน้าจะมีพระสัพพัญญูมาตรัสรู้ธรรม เพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดายังไม่ถึงพื้นปฐพี ท้าวมหาพรหมทั้งสี่นำดาขายทอง มารองรับพระโพธิสัตว์เอาไว้ ตอนพระโพธิสัตว์ประสูติจากครรภ์พระมารดา เทวะบุตรพรหมบันดาลให้น้ำร้อนน้ำเย็นตกลงจากพรหมโลก เพื่อสรงวรกายพระโพธิสัตว์ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา ฆฎิการพรหมทรงนำเครื่องบริขารทั้ง 8 มาถวาย ท้าวมหาพรหมลงมาจากพรหมโลกทรงนำเครื่องทรงเจ้าชายสิทธัตถะ อัญเชิญนำไปเก็บไว้ในทูลสเจดีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลกชั้นนอกนิภฐสุทธาวาสภูมิ อันเป็นพรหมโลกชั้นที่ 16 (เสฐียรโกเศศ, 2545) ท้าวมหาพรหมทรงนำเอาทิพยเศวตฉัตรมากางกั้นเบื้องบน ที่นางสุชาดาหุงข้าวมธุปายาส เมื่อพุทธองค์ทรงกำหนดอานาปานสติ ประกาศมหาปณิธานสี่ประการ พญามารพร้อมเสนามารมาฉกพรหมองค์ ท้าวมหาพรหมทรงตกพระทัยถึงฉัตรแก้ว แล้วหนีไปยังพรหมโลก เมื่อพุทธองค์ตรัสรู้ธรรมใหม่ๆ ทรงท้อพระทัยในการแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ มหาพรหมรู้วาระจิตของพรหมองค์ เสด็จลงมาจากพรหมโลก เพื่อกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะว่าผู้มีกิเลสเบาบางยังมีอยู่ พกพรหมผู้เป็นสัตสสทธิ เห็นว่าพรหมโลกเป็นภพที่เที่ยงแท้ที่สุด พุทธองค์ทรงเปิดเผยให้รู้ว่า พรหมโลกไม่ได้ยั่งยืนอย่างที่เข้าใจ แต่มีอายุยืนเป็นกับเท่านั้น มีนิพพานเท่านั้นที่เที่ยงแท้ เกวัญสุตรกล่าวถึงพรหมเป็นผู้ไม่รู้ เป็นผู้ด้อยกว่าพระพุทเจ้า เพราะว่า

พรหมตอบปัญหาหาเหตุรูปสี่ไม่ได้ แต่พระพุทธองค์ตอบได้ พรหมผู้มีทิวี่ชักกล่าวว่า สมณพรหมณ์ในโลกนี้ ไม่สามารถมายังพรหมโลกได้ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปโปรดพร้อมด้วยพระอรหันต์ 5 รูป เพื่อคลายความเป็นมิถิยาของพรหม ตฤปัจเจกพรหม เข้าไปหาพระโกกาลิก สอนให้พระโกกาลิกเลื่อมในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธกล่าวว่า ตฤปัจเจกพรหมเป็นพระอนาคามี ทำไยยังมาวุ่นวายในเมืองมนุษย์ พระโกกาลิกมรณภาพแล้ว เกิดในปทุมนรก เพราะว่าอาฆาตพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร เมื่อพระพุทธองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา มหาพรหมเนรมิตบันไดเงินเพื่อมาส่งพระพุทธองค์

ส่วนพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ เทพผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก พรหมเป็นหนึ่งในสามมหาเทพตรีมูรติที่ยิ่งใหญ่ คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ พรหมเป็นบิดาของเทวดา ยักษ์ อสูร รากษส คนธรรพ์ ครุฑ นาค และมนุษย์ พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างและทำลายล้างโลกในคราวเดียวกัน พรหมเป็นที่บูชาของเทพ ยักษ์ อสูร พรหมประทานพรให้สาวกผู้ศรัทธาในพระองค์โดยไม่เลือกหน้า พรหมเป็นต้นตระกูลของยักษ์ รากษส และอสูรทั้งหลาย (อติเทพ เทวินทร์, 2557) ในรามายณะ พรหมเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในพรหมปุราณะ พรหมนั้นเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในสามโลก ในคัมภีร์ปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระศิวะเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระวิษณุเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นมหาเทพที่เคารพบูชาของบรรดาหาฤๅษีทั้งหลายในสามโลก พรหมเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุเทพในคัมภีร์วราหะปุราณะ ในสมัยปุราณะฐานะของพรหมตกต่ำลงมาก ซึ่งพรหมเคยโดนพระศิวะเทพสาป และลงโทษร้ายแรงมาก ในคัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า พรหมเทพได้ส่งพระนารายณ์ลงมาปราบยักษ์ทศกัณฐ์ในมหากาพย์รามายณะ ในสมัยปุราณะกล่าวว่า พระศิวะเทพและพระพรหมเทพเป็นองค์เดียวกัน พรหมเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของทุกคนบนโลก และควบคุมทุกสิ่งบนโลก พรหมเป็นผู้กำหนดเวลาในสามโลก คือสวรรค์ มนุษย์ และบาดาล พรหมเป็นผู้สร้างธาตุทั้ง 5 คือดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ เมื่อโลกจักรวาลถึงคราวสิ้นสุดลง พรหมจะประทานไฟบรรลัยกัลป์ เพื่อทำลายโลกจักรวาลทุกสรรพสิ่งให้มอดไหม้ เมื่อถึงเวลาสร้างโลกจึงสร้างโลกจักรวาลขึ้นมาอีกครั้ง (ธนู แก้วโอภาส, 2542)

เมื่อกล่าวถึงอิทธิพลที่ต่อความเชื่อในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า พรหมเป็นเทพตนหนึ่งโดยมีหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนา พรหมมีหน้าที่คอยช่วยเหลือ พระโพธิสัตว์ในพระชาติที่ทรง

บำเพ็ญเพียรบารมี พรหมมีหน้าที่คอยคุ้มครอง และช่วยเหลือพระพุทธเจ้า และคอยอุปัฏฐาก พระพุทธองค์ พรหมมีบทบาทหน้าที่คอยช่วยเหลือพระอรหันตสาวกทั้งหลาย พรหมประเภท บุคลาธิษฐาน คือบิดามารดาเป็นพรหม พรหมประเภทธรรมาธิษฐาน คือการใช้หลักพรหมวิหาร อริยสัจสี่ อริยมรรคนำมาประพจน์ปฏิบัติตามเพื่อความเป็นพรหม พรหมเป็นคำเรียกพุทธ ศาสนายุคแรก คำว่า พรหมจรรย์ คือปฏิบัติบริสุทธิ์ถึงพรหม พรหมเป็นคำเรียกพระอริยบุคคลสี่ จำพวก คือโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื่อว่า พรหมเป็นเทพ ผู้มีฤทธิ์จึงบูชาพรหมด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เพราะหวังว่าพรหมคุ้มครองให้รอดพ้นจากอุปสรรค ประทานพรให้ผู้บูชาแต่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป ส่วนพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราพรหมชาติ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดตำราโหราศาสตร์ พรหมเป็นผู้ให้ กำเนิดปรัชญาสมัยพระเวท พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดวรรณคดีในอินเดีย คือพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดมนตรา ไสยศาสตร์ มนต์ พยากรณ์ศาสตร์ ตำราคุณลักษณะต่างๆ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระเวททั้งสิ้น คือฤคเวท สามเวท ยชุรเวท และอถรรพเวท พรหมเป็นส่วน หนึ่งของมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม คือพรหมเทพ วิษณุเทพ ศิวะเทพ พรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ฤคเวท หมายถึง บทสวดศักดิ์สิทธิ์ เป็นบทสวดเกี่ยวกับความเป็นมาของโลก สมัยฤคเวทมี ความคิดเรื่องโลกจักรวาลว่าพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก คัมภีร์พราหมณะและอุปนิษตกกล่าวว่า พรหมที่อยู่ในพราหมณะเก่าสุด มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ่อนน้อม และเป็นความ ศักดิ์สิทธิ์มาก

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาได้ผลการวิจัย คือ

1. พรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลกหรือพรหมภูมิ มี อายุชยยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีอาภรณ์ทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีอายุทิพย์ และมีความ เป็นอยู่ที่สุขสบายกว่าเทวดาในอภิมหาพรหมภูมิหลายเท่า พรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่ามี รูปร่างลักษณะคล้ายกับเพศบุรุษ พรหมไม่ต้องบริโภคอาหารเหมือนกับมนุษย์ ไม่มีการขับถ่าย เหมือนกับมนุษย์ พรหมอาศัยอยู่ในวิมานอันเป็นทิพย์ ไม่มีความต้องการในกามคุณทั้งปวง พรหมมีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เอิบอิ่มและแช่มชื่นด้วยมีปิติเป็นอาหาร สาเหตุที่เกิดขึ้นเป็น

พรหมเพราะว่า ในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ได้เจริญสมาธิภาวนาจนได้ฌานสมาบัติ คือตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อขณะใกล้สิ้นชีพิตักษัยสมาบัตียังไม่เสื่อมคลาย ด้วยอำนาจผลแห่งฌานสมาบัติ จึงบันดาลให้มาบังเกิดเป็นพรหม สถิตในพรหมภูมิตลอดกาล และเมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมโลกแล้ว ก็จะต้องลงมาเกิดในสังสารวัฏทั้ง 31 ภูมิ ตามผลกรรมของตนที่ได้กระทำมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง, 2551) ศึกษาวิจัยเรื่องพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า พรหม หมายถึง ผู้ประเสริฐ ผู้บริสุทธิ์ ผู้บริบูรณ์ ผู้มีใจกว้างขวาง และเป็นผู้มีใจเมตตาและกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ประเสริฐด้วยคุณวิเศษต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณทั้งห้า จึงได้นำคำว่าพรหม มาใช้กับผู้ปฏิบัติธรรมว่า เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง การไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางเพศ และกามราคะต่างๆ และส่วนคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานของพรหมนั้นเป็นหลักธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า พรหมวิหารธรรม และคำว่าพรหมนั้น ยังเป็นคำแรกที่ใช้เรียกชื่อของพระไตรปิฎกอีกด้วย ในทัศนะคติของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น พระพรหมเป็นเพียงเทพองค์หนึ่งในพรหมโลกเท่านั้น ถือกำเนิดจากบุญในครั้งยังเป็นมนุษย์ ได้กระทำสมาธิจนได้ฌาน เมื่อสิ้นชีพในโลกมนุษย์แล้ว จึงได้มาจุติเป็นพรหมอยู่ในพรหมโลก พระพรหมนั้นมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายกว่าเทพองค์อื่นมาก ซึ่งได้รักษาพรหมจรรย์ไว้ ไม่มายุ่งเกี่ยวข้องกับเทพเทวีในสวรรค์ หากพระพรหมสิ้นบุญจากพรหมโลกแล้ว ก็จะกลับมากำเนิดในโลกมนุษย์อีก ตามกรรมของตนเองที่ได้สร้างเอาไว้ อาจจะกลับมาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก พระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีสองแบบ คือแบบที่มีรูปร่าง และไม่มีรูปร่าง และมีเพียงแต่ภาวะจิตเท่านั้น

2. พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเป็นเทพผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก พรหมเป็นหนึ่งในสามมหาเทพตรีมูรติที่ยิ่งใหญ่ คือพรหมเทพ วิษณุเทพ และศิวะเทพ พรหมเป็นบิดาของเทวดา ยักษ์ อสูร รากษส คนธรรพ์ ครุฑ นาค และมนุษย์ พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างและทำลายล้างโลกในคราวเดียวกัน พรหมเป็นที่บูชาของเทพ ยักษ์ อสูร พรหมประทานพรให้สาวกผู้ศรัทธาในพระองค์โดยไม่เลือกหน้า พรหมเป็นต้นตระกูลของยักษ์ รากษส และอสูรทั้งหลายในรามายณะ พรหมเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในพรหมปุราณะ พรหมเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในสามโลกในคัมภีร์ปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระศิวะเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นผู้ให้กำเนิดพระวิษณุเทพในคัมภีร์พรหมปุราณะ พรหมเป็นมหาเทพที่เคารพบูชาของบรรดาเทพทั้งหลายในสามโลก พรหมเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุเทพในคัมภีร์วราหะปุราณะ

ในสมัยปุราณะฐานะของพรหมตกต่ำลงมามาก ซึ่งพรหมเคยโดนพระศิวะเทพสาป และลงโทษร้ายแรงมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สาริกา หาญพานิชย์, 2556) ศึกษาวิจัยเรื่องพระพรหมในศาสนาพราหมณ์ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาฮินดู พบว่า พระพรหมในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่เป็นเทวดาชั้นสูงที่ไปเกิดเป็นพรหมอยู่ในพรหมโลก ด้วยอำนาจของฌานในแต่ละดับ ที่ได้เจริญมาเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ อีกความหมายหนึ่งนั้นใช้เปรียบบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงให้เป็นพรหม เช่น ยกย่องบิดามารดาว่าเป็นพรหมของลูก พรหมในทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้อย่างมีที่มาที่ไป มีความหมายเชิงเป็นเหตุเป็นผล ส่วนพรหมในทัศนะของศาสนาพราหมณ์นั้น จากการศึกษาพบว่า มีฐานะเป็นพระเจ้า ทรงเป็นผู้สร้างโลก และสรรพสิ่งในโลก พระองค์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด ทรงอยู่เหนือวิสัยที่จะพูดที่จะคิดถึงได้ ดังนั้น พรหมในทัศนะของศาสนาพราหมณ์จึงมุ่งให้ความหมายในเชิงอภิปราย

3. พรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพเหมือนกัน คือ เสวยสุขอยู่ในวิมานเหมือนกัน มีพรหมโลกเป็นที่อยู่เหมือนกัน มีอานุภาพเหมือนกัน มีรัศมีกายสว่างไสวเหมือนกัน มีนัยที่ต่างกัน คือพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพแห่งเมตตา เป็นผู้สร้างทุกสิ่งในโลก มีเพียงองค์เดียว กำเนิดขึ้นเอง เป็นผู้ให้กำเนิดพระเวท เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์ เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ เป็นอมตะ ส่วนพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเทพประเภทหนึ่งที่ไม่เสพกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีกำเนิดมาจากมนุษย์ที่บรรลุมาน เมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมภูมิ ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

ในคติของสังคมไทยพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ถูกอธิบายในบริบทของความบริสุทธิ์ พรหมเป็นผู้วิเศษ มีคุณธรรม บิดามารดาผู้มีคุณเปรียบดังพรหม เพราะว่ามีพรหมวิหารเป็นคุณธรรม ในขณะที่พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้รับการเคารพนับถือในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดที่คอยปกป้องรักษา และอำนวยการโชคลาภให้แก่ผู้นับถือบูชา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาพุทธรักษ์ สุกิตยานนโท (ปราบนอก), 2540) ศึกษาวิจัยเรื่องแนวคิดเรื่องพรหมในคัมภีร์อุปนิษัท และคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก พบว่า พรหมในทัศนะคติของศาสนาพราหมณ์ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุปนิษัทนั้น ทรงเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่เหนือจักรวาล มีคุณลักษณะที่ไม่สามารถให้ความหมาย ให้คำนิยามหรือไม่สามารถพรรณนาได้ว่า มีคุณลักษณะอย่างไร ส่วนพรหมในทัศนะคติของพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ประกอบไปด้วย

คุณลักษณะฝ่ายดี ไม่ว่าจะเป็นอายุที่ยืนยาว มีรูปร่างสวยงาม มีรัศมีรุ่งเรืองสว่างไสว มีเสียงอันไพเราะ แต่พรหมในทัศนะคติของพระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกนั้น ไม่ได้มีอำนาจอันยิ่งใหญ่เหนือจักรวาล เช่น พรหมในศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อุปนิษัท ส่วนประเด็นความเชื่อของพรหมในเรื่องการกำเนิดโลก พระพรหมในทัศนะคติของพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้มีอำนาจในการสร้างโลกและจักรวาล เหมือนกับพรหมในทัศนะคติของศาสนาพราหมณ์เลย หลักฐานทางคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีการประกาศทฤษฎีว่าด้วยการกำเนิดโลกนั้นเป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ และพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่องระบบวรรณะ ที่ว่าพรหมเป็นผู้บันดาลให้เกิดมนุษย์ในวรรณะต่างๆ โดยปรับเปลี่ยนความเชื่อเรื่องระบบวรรณะ ให้เป็นเรื่องคุณธรรมความดีของมนุษย์ เกิดจากการกระทำด้วยตัวตนของมนุษย์เอง และจากผลการศึกษาเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระพรหม พระพรหมในคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มีความต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งสองคัมภีร์มีหลักธรรมคำสอนที่เชื่อมโยงกันได้ โดยเฉพาะในประเด็นของพระพรหมที่เป็นบุคลาธิษฐาน คัมภีร์อุปนิษัทของศาสนาพราหมณ์ มีฐานะเป็นเทพเจ้าสูงสุด สอดคล้องกับพรหมของทางศาสนาพุทธ ที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกว่า พรหมสถิตอยู่ในพรหมโลกทั้งยี่สิบชั้น การปฏิบัติเพื่อความเป็นพรหม เช่น การเพ่งกสิณ การทำสมาธิภาวนา ตลอดจนจนถึงการทำทานสมาบัติ และการเข้าฌาน เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาพรหมในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ดังนี้

พรหม	พระพุทธศาสนา	ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	รูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนา
กำเนิด	- พรหมโดยกำเนิด - พรหมโดยสมมติ	- มหาเทพผู้สร้างโลก	- พรหมผู้สร้างโลก - พรหมที่ถูกสร้าง
รูปร่าง	- รูปพรหม - อรูปพรหม	- เทพเจ้า - ไม่มีรูปร่าง	- ปรากฏในฐานะผู้มีคุณธรรม - ปรากฏในฐานะเป็นคุณธรรม
ที่อยู่	- รูปพรหม 16 ชั้น	- วิมานเทพบนยอดเขา	สถานที่เหนือโลก

	- อรูปพรหม 4 ชั้น	พระสุเมรุ	
บทธา	- เทพชั้นสูง - เทพอุปถัมภ์ ศาสนา	- เทพผู้ควรบูชา - เทพแห่งสี่อัญญาณ ศาสนา	เป็นผู้มีส่วนในศาสนาเช่น มี บทธาด้านเทพเจ้า, มีบทธา ด้านความเป็นพ่อเป็นแม่, มี บทธาด้านเป็นอริยบุคคล เป็น ต้น
อิทธิพล	- บุคลาธิษฐาน - ธรรมาธิษฐาน	- ความเชื่อเรื่องผู้สร้าง โลก - ความเชื่อเรื่องผู้ลิขิต สรรพสัตว์	- ด้านวัตถุ ช่วยทำให้ เกิดโลก และมนุษย์ - ด้านจิตใจ ช่วยทำให้คนมีที่พึ่ง ไม่เคັงคว้าง ยึดเหนี่ยวทางใจ

จากตารางข้างต้น พบว่า

1. กำเนิดของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท มีอยู่ 2 ประการ คือพรหมโดยกำเนิด คือเป็นเทวดาชั้นสูง และพรหมโดยสมมติ คือการสมมติว่าเป็นพรหมโดยคุณธรรม เช่น พ่อแม่เป็นพรหมของบุตร ส่วนกำเนิดของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มุ่งหมายถึงมหาเทพผู้สร้างโลก เมื่อกล่าวถึงรูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนาโดยกำเนิด มีอยู่ 2 ประเภท คือพรหมผู้สร้างโลก คือพรหมที่เกิดจริงตามความเชื่อของมนุษย์ และพรหมที่ถูกสร้างโดยมนุษย์

2. รูปร่างของพรหมในเถรวาทพุทธศาสนา มีอยู่ 2 ประเภท คือรูปพรหม คือพรหมที่มีรูปร่างปรากฏมีแสงสว่าง เป็นเทพประเภทหนึ่ง และอรูปพรหมพรหมที่ไม่มีรูปร่างปรากฏเป็นอสัญญีสัตว์ ส่วนรูปร่างของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีพรหมที่มีรูปร่าง และเทพทางจิตวิญญาณ เมื่อกล่าวถึงรูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนาโดยรูปร่าง มีอยู่ 2 ประเภท คือพรหมที่ปรากฏในฐานะผู้มีคุณธรรม และพรหมที่ปรากฏในฐานะเป็นคุณธรรม

3. ที่อยู่ของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทตามคัมภีร์ มีอยู่ 2 ประเภท คือรูปพรหม 16 ชั้น และอรูปพรหม 4 ชั้น ตามลำดับแห่งฉานสมาบัติที่ฝึกปฏิบัติ ที่อยู่ของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีวิมานเป็นของตนเองบนยอดเขาสุเมรุ เมื่อกล่าวถึงรูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนา โดยที่อยู่ของพรหมทั้งสองศาสนามีสถานะอยู่เหนือโลก

4. บทบาทของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท มีสถานะเป็นเทพชั้นสูง บางคราวยังเป็นเทพอุปถัมภ์ศาสนา เช่น อารยนาถพระพุทเจ้าให้เผยแผ่ศาสนา บทบาทของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีสถานะเป็นเทพผู้คนพิงบูชา และเป็นส่วนหนึ่งทางศาสนา เมื่อกล่าวถึงรูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนา โดยบทบาทของพรหมทั้งสองศาสนา มีสถานะเป็นผู้มีส่วนแห่งศาสนา เป็นผู้มีส่วนในศาสนาเช่น มีบทบาทด้านเทพเจ้า, มีบทบาทด้านความเป็นพ่อเป็นแม่, มีบทบาทด้านเป็นอริยบุคคล เป็นต้น

5. อิทธิพลของพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท มีลักษณะเป็นบุคลาธิษฐาน คือเป็นผู้อ้างอิงด้วยลักษณะแห่งความเป็นพรหม และธรรมาธิษฐานในฐานะ เป็นสื่อแห่งคุณธรรมของพรหม ส่วนอิทธิพลของพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีส่วนแห่งความเชื่อเรื่องการสร้างโลก และการกำหนดชีวิตของสรรพสัตว์ เรียกว่า พรหมลิขิต เมื่อกล่าวถึงรูปแบบความเป็นพรหมทางศาสนา โดยมุ่งถึงอิทธิพลของพรหมทั้งสองศาสนา มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. อิทธิพลด้านวัตถุ พรหมนั้นช่วยทำให้เกิดโลกและมนุษย์ 2. ด้านจิตใจ พรหมนั้นช่วยทำให้คนมีที่พึ่งไม่เคັวงคว้าง ยึดเหนี่ยวทางใจ

บทสรุป

จากการศึกษาพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่า ทั้ง 2 ฝ่าย ต่างยอมรับว่ามีจริงแท้ แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป พรหมเป็นเทพประเภทหนึ่งที่เสวยสุขอยู่ในวิมาน มีพรหมโลกเป็นที่อยู่ มีอานุภาพ มีรัศมีกายสว่างไสว ส่วนในประเด็นที่ต่างกัน คือพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพแห่งเมตตา เป็นผู้สร้างทุกสิ่งในโลก มีเพียงองค์เดียว กำเนิดขึ้นเอง เป็นผู้ให้กำเนิดพระเวท เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตมนุษย์เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ เป็นอมตะ พรหมในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นเทพประเภทหนึ่งที่ไม่เสวกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มิกุลศลมาก มีกำเนิดมาจากมนุษย์ที่บรรลุนิพพาน เมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมภูมิ ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ คติของสังคมไทยพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้ถูกอธิบายในบริบทของความบริสุทธิ์ พรหมเป็นผู้วิเศษ มีคุณธรรม บิดามารดาผู้มีคุณเปรียบดังพรหม เพราะว่ามีพรหมวิหารเป็นคุณธรรม ขณะที่พรหมในศาสนา

พราหมณ์-ฮินดู ได้รับการเคารพนับถือในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดที่คอยปกป้องรักษา และอำนวยโชค ลาภให้แก่ผู้นับถือบูชา

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพหุตามคติพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนา พราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทย” ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ ที่ควรนำไปศึกษาต่อยอด เพิ่มเติมมีดังต่อไปนี้ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ มีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาเหตุว่า อิทธิพลของพหุได้เข้ามามีบทบาทที่เกี่ยวข้อง กับสังคมไทยด้านใดบ้าง เช่น ด้านคติความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ของไทยตั้งแต่ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2 ควรศึกษาเพื่อหาความจริงว่า สังคมไทยได้รับเอาอิทธิพลของการบูชาพหุมาจาก ประเทศใดบ้าง เช่น อินเดีย ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย เป็นต้น

1.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับ พหุในคติโหราศาสตร์ไทยและโหราศาสตร์ภา รตะว่า มีความเหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไรบ้าง เช่น ฤกษ์ยาม ฉัตรสามชั้น นรลักษณ์ศาสตร์

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นเกี่ยวกับเทวรูปพหุ ในฐานะสัญลักษณ์แห่ง มหาเทพผู้สร้างโลก และเทพผู้พิทักษ์พุทธศาสนาเถรวาท

2.2 ควรเปรียบเทียบคัมภีร์ปุราณะต่างๆ ของนิกายไวษณพ และนิกายไศวะในศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ที่มีการกล่าวถึงความเป็นมา และกำเนิดของพหุในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

2.3 ควรเปรียบเทียบในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญเกี่ยวกับพหุ ในความเชื่อของชาว อินเดียและชาวไทยที่มีผลต่อด้านเศรษฐกิจ ในสังคมโลกปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

จันทร์ศิริ แทนมณี. (2522). พระพหุในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต. วิทยานิพนธ์อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทวทัตต์ ปัตตะไนก์. (2562). *เทพปกรณัมอินเดีย*. แปลโดย ปิณณวิษณุ ผสมทรัพย์.

กรุงเทพมหานคร: ยิปซี.

ธนู แก้วโอภาส. (2542). *ศาสนาโลก*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

นิตย จารุสร. (2547). *สารธรรม*. กรุงเทพมหานคร: เจริญบุญการพิมพ์.

ปรีดา ปัญญาจันทร์. (2559). *พระพรหม*. กรุงเทพมหานคร: ทองเกษม.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). *ศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระพานิข ญาณซีโว. (2539). *ไตรภูมิพระร่วง*. กรุงเทพมหานคร: ตรงหัว.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2555). *เหนือสามัญวิสัย*. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน.

_____. (2545). *เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์ เทวดา*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระมหาพุทธรักษ์ สุกิตยานนโท (ปราบนอก). (2540). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพรหมใน คัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาสม พ่วงภักดี. (2509). *ตำนานมหาเทพ*. กรุงเทพมหานคร: ลูก ส.ธรรมภักดี.

มาลัย จุฑารัตน์. (2562). *กำเนิดเทวดา*. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.

ศานติ ภักดีคำ. (2556). *พระพรหม*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง. (2551). *ศึกษาวิเคราะห์พรหมในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศาสน ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สาริกา หาญพานิชย์. (2556). *ศึกษาวิเคราะห์พรหมในศาสนาพราหมณ์ตามทัศนะพุทธศาสนา เถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียรโกเศศ. (2545). *ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลิไทย*. กรุงเทพมหานคร: องค์การ ค้าของคุรุสภา.

หลวงวิศาลดรุณกร. (2563). *คัมภีร์โหราศาสตร์ไทยมาตรฐาน*. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา.

อติเทพ เทวินทร์. (2557). *ตำนานเทพตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.

_____. (2554). *เทพแห่งการสร้างสรรพ*. กรุงเทพมหานคร: สยามคณศ.

องค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู. (2519). *หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฉบับขององค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู*. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

C.R. Laman. (1947). *A Sanskrit Reader*. Massachusetts: Harvard University.

